

”VUOSIKYMMENEN VITSAUS”

Hiv ja aids *Helsingin Sanomien* uutisoinnissa 1980- ja 1990-luvuilla

Olli Kemppi

Kandidaatintutkielma

Historia

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2022

Kuviot

Kuvio 1	HI-virusta ja aidsia käsittelevät uutiset ja artikkelit <i>Helsingin Sanomissa</i> 1983–1997	12
----------------	--	----

SISÄLLYS

1.	Johdanto	1
1.1	Tutkimuksen aihe ja taustat	1
1.2	Tutkimuskirjallisuus ja aikaisempi tutkimus.....	2
1.3	Alkuperäislähteet, tutkimusmenetelmät ja aiheen rajaus.....	3
1.4	Tutkimuskysymykset	5
2.	Aids-epidemian taustaa ja sen alkuvuodet <i>Helsingin Sanomissa</i>	7
2.1	Alkuvuosien ensimmäiset uutiset	8
2.2	Uutisoinnin lisääntyminen.....	12
3.	Aids-uutisoinnin huippu ja laantuminen.....	17
3.1	Uutisointi saavuttaa huippunsa.....	17
3.2	Uutisoinnin laantuminen huippuvuosien jälkeen.....	20
4.	Yhteenveto aids-uutisoinnin kehityksestä.....	24
	Lähteet ja kirjallisuusluettelo.....	26

1. Johdanto

1.1. Tutkimuksen aihe ja taustat

Tässä kandidaatintutkielmassa tutkin HI-virukseen sekä aidsiin liittyvää uutisointia *Helsingin Sanomissa* 1980- ja 1990-luvuilla. Pyrkimyksenäni tässä tutkimuksessa on selvittää minkälaista hiv:n ja aidsiin liittyvä uutisointi oli *Helsingin Sanomissa* 1980- ja 1990-luvuilla. Lisäksi haluan tutkia, kuinka uutisissa suhtauduttiin tartunnan saaneisiin henkilöihin, sekä mitkä erilaiset seikat vaikuttivat uutisoinnin kehitykseen 1980-luvun alkupuolelta 1990-luvun loppuun. Tässä tutkimuksessa hyödynnän pääasiassa kvantitatiivisia tutkimusmetodeja, sillä tutkimusaineistoni koostuu arkistoiduista ja digitoituista sanomalehtiaineistoista ja materiaalia on todella paljon. Käytän lisäksi myös kvalitatiivisen tutkimuksen metodeja saadakseni tarkemman ja kattavamman kokonaiskuvan käyttämieni aineistojen sisällöstä. Alkuperäislähteideni analysoinnin tueksi käytän apuna kattavaa tutkimuskirjallisuutta, jotka käsittelevät hiv:n ja aidsin historiaa Suomessa sekä ulkomailla. Tutustuin tätä tutkimusta varten myös 1980- ja 1990-luvuilla julkaistuun hiv:tä ja aidsia käsittelevään kirjallisuuteen, jotta saisin paremman kuvan eri aikojen aidsiin liittyvästä lääketieteen kehityksestä sekä ihmisten yleisestä suhtautumisesta tautiin. Olen käyttänyt apunani myös lehdistöhistoriaa ja *Helsingin Sanomia* käsittelevä tutkimuskirjallisuutta erityisesti sanomalehtiaineistojen analysoinnin tueksi.

Kipinä aidsiin liittyvän uutisoinnin tutkimiseen syntyi tarkastellessani koronaviruspandemiaan liittyvää uutisointia. Mielestäni oli kiinnostavaa selailla kevään 2020 uutisia koronaviruksesta ja vertailla niiden sisältöä ja kehitystä syksyyn 2021 asti. Olen aina ollut kiinnostunut tartuntatautien historiasta, sekä sanomalehtien roolista tiedonvälittäjänä, joten päädyin osittain koronaviruspandemian inspiroimana tarkastelemaan digitoituja sanomalehtiaineistoja mm. espanjantautiin ja aidsiin liittyen. Päädyin lopulta HI-virukseen ja aidsiin, sillä niistä ei juurikaan ole tehty kovin laajoja tutkimuksia liittyen sanomalehtien uutisointiin Suomessa. Halusin myös tämän tutkimuksen myötä kehittää omaa tietämystäni liittyen HI-virukseen ja aidsiin, sekä rikkoa omia ennakkoluulojani.

1.2. Tutkimuskirjallisuus ja aikaisempi tutkimus

Tutkimusprosessini tukena käytän varsin monipuolista, sekä kattavaa tutkimuskirjallisuutta. Niistä monet käsittelevät HI-virusta ja aidsia lääketieteen näkökulmasta, jotkut taas enemmän yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Käytän apunani myös lehdistöhistoriaa, sekä *Helsingin Sanomien* historiaa käsittelevää tutkimuskirjallisuutta, josta uskon olevan hyötyä erityisesti alkuperäislähteideni tarkastelussa ja tulkinnassa.

Perehtyäkseni HI-virukseen ja aidiin lääketieteen näkökulmasta, käytin apunani mm. Alan Whitesiden kirjaa: *HIV/AIDS: A Very Short Introduction* (2008), sekä Elisabeth Kübler-Rossin kirjaa: *AIDS: Yhteinen haaste* (1987). Näiden kirjojen avulla sain päivitettyä omaa tietämystäni aidsista, sekä aidsin lääketieteellisten hoitomenetelmien kehityksestä eri vuosikymmeninä. Aidsin ja hiv:n historiaa Suomessa käsittelevä Hanna Nikkasen ja Antti Järven kirja: *Karanteeni: Kuinka aids saapui Suomeen* (2014) tarjosi erittäin paljon hyödyllistä tietoa aidsin historiasta Suomessa mm. terveydenhuollon, Setan ja Aids-tukikeskuksen näkökulmasta. Lisäksi Kirjassa nostettiin esiin yksittäisten henkilöiden tarinoita, jotka auttoivat minua hahmottamaan Suomen aids-tilanteen, hoitomenetelmien ja asenteiden kehitystä 1980-luvulta nykyaikaan. Myös Dorothy Crawfordin kirja: *Virus Hunt: The Search for the Origin of Hiv* (2013) tarjosi paljon hyödyllisiä näkökulmia hiv:n ja aidsin historiaan ja alkuperään liittyen. Susan Sontagin: *Sairaus vertauskuvana: Aids ja sen vertauskuvat* (1991), taas tutki aidsin ja muiden sairauksien käyttöä metaforana. Lisäksi luin tämän tutkimuksen tueksi 1980-luvulta peräisin olevaa suomalaista aids-kirjallisuutta, kuten Olli Stålströmin toimittamaa *Aids asiallisesti*-artikkelikokoelmaa vuodelta 1987, jotta ymmärtäisin paremmin sen, mitä aidsista tiedettiin ja kuinka siihen suhtauduttiin 1980-luvulla.

Alkuperäislähteideni keruun ja analysoinnin apuna olen käyttänyt myös lehdistöhistoriaa ja lehdistön roolia tiedonvälittäjänä käsittelevää kirjallisuutta. Esimerkiksi Niklas Jensen-Eriksenin, Aleksi Mainion ja Reetta Hännisen kirja: *Suomen suurin: Helsingin Sanomat*, avarsi tietämystäni *Helsingin Sanomiin*, lehdistöhistoriaan sekä lehdistöhistorian tutkimukseen liittyen.

1.3. Alkuperäislähteet, tutkimusmenetelmät ja aiheen rajaaminen

Tätä tutkimusta varten minulla on käytössäni *Helsingin Sanomien* Aikakone-arkisto, joka pitää sisällään lähes kaikki Helsingin Sanomien näköislehdet vuoteen 1998 saakka. Perustan tutkimukseni yksinomaan *Helsingin Sanomien* uutisiin ja artikkeleihin, sillä *Helsingin Sanomat* oli Suomessa levikiltään suurin sanomalehti 1980-luvulla ja koko pohjoismaiden suurin 1990-luvulla.¹ Päädyin rajaamaan alkuperäislähteeni ainoastaan *Helsingin Sanomiin*, koska lähes kahden vuosikymmenen aikaväliltä on saatavilla todella paljon tutkimusaiheittani käsitteleviä uutisia ja artikkeleja jo pelkästään *Helsingin Sanomien* aineistoista. Lisäksi 1980- ja 1990-luku osoittautuivat haastaviksi aikakausiksi löytää tarpeeksi yhtenäisiä ja katkeamattomia arkistoituja sanomalehtiaineistoja. Esimerkiksi Suomen kansalliskirjaston digitoitujen sanomalehtiaineistojen verkkopalvelussa ei ollut saatavilla lähes ollenkaan *Helsingin Sanomia* 1980- ja 1990-luvuilta. Otanta muistakin tuon ajan sanomalehdistä oli kansalliskirjaston verkkopalvelussa jokseenkin epätasainen, joten päätin käyttää aineistonkeruuseen *Helsingin Sanomien* omia digitoituja sanomalehtiaineistoja, jotka tarjoavat katkeamattomasti kaikki tarvitsemani sanomalehtiaineistot 1980- ja 1990-luvuilta. Pelkästään *Helsingin Sanomista* löytyvä aineisto on mielestäni riittävän kattava tämänkaltaisen tutkimuksen toteuttamiseen ja uskon pääseväni aineistoja tutkimalla ja vertailemalla luotettavaan loppupäätelmään tutkimuksessa, hyödyntäen toki tutkimustani tukevaa tutkimuskirjallisuutta.

Ensimmäiset aidsia koskevat uutiset julkaistiin *Helsingin Sanomissa* vuonna 1983 ja tämä määrittää aikarajaukseni alkupään. Aikarajauksen loppupään määrittäminen oli haastavampaa, mutta päätin rajata sen vuoden 1997 loppuun, sillä nykyaikaiset antiretroviraaliyhdistelmä lääkkeet tulivat markkinoille vuonna 1996.² Tämä rajaaminen käy hyvin yhteen myös apuna käyttämäni tutkimuskirjallisuuteni kanssa, jonka mukaan merkittävimmät HI-virukseen ja aidsiin liittyvät tapahtumat sijoittuivat Suomessa 1980-³ ja 1990-luvuille⁴.

Aloitin aineistonkeruun käymällä näköislehtiä läpi aikakone-palvelussa erilaisten hakusanojen avulla. Tässä menetelmässä törmäsin ensimmäiseen haasteeseeni. Aikakone-palvelussa voi hakea lehtiä joko päivämäärän mukaan, jolloin ne tulee käydä yksitellen läpi, tai sitten

¹ Jensen-Eriksen, Mainio & Hänninen. 2019. s.359.

² Whiteside. 2008. s.90.

³ Stålström 1987, Kübler-Ross 1987.

⁴ Nikkanen, Järvi. 2014.

hakusanoja käyttäen. Lehtien läpiluku yksitellen osoittautui heti aluksi aivan liian suureksi työtaakaksi, sillä laajan aikarajaukseni takia minun olisi täytynyt selata yksitellen läpi noin 7200 näköislehteä. Tämän takia päädyin käyttämään pelkästään palvelun tarjoamaa hakukonetta tutkimukseni toteuttamisessa. Hakusanoja käyttäessä hakutuloksia ei kuitenkaan pysty kovin hyvin suodattamaan tai lajittelemaan esimerkiksi vanhimmasta tuoreimpaan, vaan hakukone antaa tulokset satunnaisessa järjestyksessä. Tämä tuotti aluksi suuriakin haasteita, sillä esimerkiksi pelkästään hakusanalla ”aids” löytyi hakukoneesta 4682 osumaa. Osumaan riitti pelkkä yksittäinen täsmäävä sana, jolloin kaikki hakutulokset eivät olleet tutkimukseni kannalta olennaisia. Aikakone-palvelun hakukone ei myöskään kyennyt prosessoimaan hakulauseita kovin hyvin, joten päädyin käyttämään yksittäisiä hakusanoja.

Kehitin itselleni erilaisia tapoja alkuperäislähteiden läpikäyntiin ja lajitteluun. Niistä toimivammaksi osoittautui tapa luoda aluksi erillinen Word-tiedosto, johon kopioin löytämiäni uutisten linkit yksi kerrallaan, jonka jälkeen lajittelevin ne julkaisupäivän ja -vuoden perusteella aikajärjestykseen vanhimmasta uusimpaan. Näin minun oli helpompaa kerätä aineisto yhteen tiedostoon, josta pystyin itse hakemaan ja tarkastelemaan uutisia haluamallani tavalla. Lisäksi näin minun oli helppo tarkastaa, mikäli olen jo kopioinut jonkun uutisen aikaisemmin, välttääkseni päällekkäisyyksiä, jotka voisivat vääristää tutkimustuloksiani. Hakiessani lähdeaineistoja aikakoneen hakupalvelusta, käytin hakusanoja; ”aids”, ”hiv”, ”HI-virus”, ”grid”, ”htlv”, ”htlv-III”, ”immuunikato”, ”homotauti”, sekä ”immuunipuutostauti”⁵. Nämä kaikki hakusanat tarjosivat aika lailla samoja tuloksia, mutta halusin käyttää mahdollisimman paljon erilaisia hakusanoja minimoidakseni ”hävikin” tai yksipuolisten hakusanojen käytön takia ohi menevät uutiset.

Kopioin aluksi linkit näistä uutisista ja artikkeleista ja kokosin ne kaikki kronologiseen järjestykseen yhteen Word-tiedostoon. Tämän jälkeen lähdin lajittelemaan näitä kokoamiani alkuperäislähteitä sisällön mukaan erilaisiin tiedostoihin. Käyttämiäni lajitteluperusteita olivat esimerkiksi: uutiset ja artikkelit, kotimaa ja ulkomaat, suhtautuminen neutraalia vai leimaavaa, sekä sävyn tai lähestymistavan poikkeavuus muusta kyseisen ajanjakson uutisoinnista. Tein lisäksi keräämistäni alkuperäislähteistä tietokannan, jonka avulla pystyin paremmin hahmottamaan uutisoinnin määrää eri vuosina. Tämä uutisoinnin määrän tarkastelu antaa

⁵ Aids ja hiv olivat alkuperäiset, sekä pääasialliset hakusanani. HTIV-III, GRID, immuunipuutostauti, jne. ovat uutisissa käytettyjä nimityksiä, jotka nousivat apuhakusanoiksi tutkimieni alkuperäislähteiden kautta erityisesti 1980-luvun alkupuolen uutisointia tutkiessa.

osviittaa siitä, kuinka pinnalla hiv ja aids ovat olleet uutisoinnissa eri vuosina, ja uutisten sisältö taas puolestaan avaa syitä uutisoinnin määrän nousuun ja laskuun.

Laadullisten menetelmien suhteen suodatin hakutuloksia heti hakuvaiheessa. Hyväksyin tutkimukseeni ainoastaan ne hakutulokset, uutiset ja artikkelit, joissa HI-virus tai aids esiintyi keskeisessä roolissa. Pyrin myös poimimaan ja luomastani tietokannasta ja nostamaan tutkielmassani esiin ne uutiset, jotka olivat muuhun uutisointiin nähden jotenkin merkittäviä tai sävyltään poikkeavia. Tässä prosessissa sain paljon tukea hyödyntämällä tutkimuskirjallisuutta, jonka avulla sain osviittaa siitä, mihin ajanjaksoon merkittävimmät aidsiin liittyvät tapahtumat sijoittuvat. Näin tietokannastani oli helpompi löytää ensimmäiset uutiset esimerkiksi ensimmäisistä tartunnoista, hiv-testeistä, sekä lääkityksen tulosta markkinoille.

Jätin tästä tutkimuksesta pois ne hakutulokset tai hakukoneen tarjoamat osumat, joissa hiv ja aids esiintyi ainoastaan sivuosassa, eikä täten ollut uutisen tai artikkelin ensisijainen aihe. Esimerkiksi tammikuussa 1987 julkaistu tulevia eduskuntavaaleja käsittelevä artikkeli⁶ ei täyttänyt tähän tutkimukseen vaadittavia kriteerejä, sillä artikkelin pääpaino on eduskuntavaaleissa ja aids mainittiin vain parilla sanalla yhtenä vaaliteemoista. En siis sisällyttänyt tai tilastoinut numeraalisesti tutkimukseeni tämän kaltaisia uutisia tai hakutuloksia. Jätin pois myös esimerkiksi tv-liitteen artikkelit, joissa kerrotaan lyhyesti aidsia tai hiv:tä käsittelevän tv-ohjelman tai dokumentin esittämisestä. Sen sijaan hyväksyin kaikki sellaiset uutiset ja artikkelit koostaan ja kattavuudestaan riippumatta, joissa aids tai hiv oli ensisijainen aihe.

1.4. Tutkimuskysymykset

Tämän tutkielman keskeisimmät tutkimuskysymykset ovat:

- Miten hiv:n ja aidsiin liittyvä uutisointi muuttui 1980-luvun alun ja 1990-luvun lopun välillä?
- Kuinka uutisissa suhtauduttiin hiv-tartunnan saaneisiin henkilöihin?

⁶ Hämäläinen, Unto: Puritaaninen maailmantuska tuli puolueille yllätyksenä. *Helsingin Sanomat*, s.32, 18.01.1987.

- Mitkä seikat vaikuttivat uutisten sävyyn sekä asenteisiin ja niiden muuttumiseen uutisoinnissa?

Tarkoitukseni on lähestyä aineistoja mahdollisimman objektiivisesta näkökulmasta näiden tutkimuskysymysten avulla. Yritän myös poimia kunkin ajan uutisoinnista tiettyjä trendejä ja kehityskaaria ja aion tarkastella niiden vaikutuksia myöhempään uutisointiin. Pyrin löytämään aineistoista ne syyt, joiden takia uutisointi alkoi kehittyä erilaiseen suuntaan verrattuna aikaisempaan uutisointiin. Näitä voivat olla esimerkiksi muutokset löydettyjen tartuntojen määrissä, uusi tutkimustieto, lääkityksen kehitys jne. Tutkimalla alkuperäislähteitäni uskon löytäväni vastauksen tutkimuskysymyksiini ja toivon, että saan löytämäni tietojen, sekä tutkimuskirjallisuuden avulla kasattua mahdollisimman kattavan tutkimuksen, joka käsittelee aihetta aivan uudesta näkökulmasta.

2. Aids-epidemian taustaa ja sen alkuvuodet *Helsingin Sanomissa*

Nykyään HI-viruksen alkuperä on pystytty paikantamaan Kaakkois-Kameruniin, jossa joidenkin simpanssien kantama SI-virusinfektio on levinnyt ihmiseen todennäköisesti metsästyksen yhteydessä tapahtuneen verikontaktin myötä vuoden 1908 tienoilla. HI-virusinfektiota on siis esiintynyt ihmisellä yli sata vuotta, ja jälkikäteen on pystytty paikantamaan useita hiv ja aids-tapauksia ajalta jopa vuosikymmeniä ennen aids-epidemian puhkeamista 1980-luvulla.⁷ HI-virus on tiedettävästi siirtynyt ihmisen kantamana Afrikan mantereelta ainakin Eurooppaan ja Pohjois-Amerikkaan jo 1960-luvulla. Salakavalan viruksesta tekee sen hidas itämisaika, jonka aikana viruksen kantaja saattaa tietämättään tartuttaa viruksen muille ihmisille. Myös viruksen tapa tarttua ainoastaan veritartuntana, sekä vaihtelevasti suojaamattomassa sukupuoliyhteydessä, selittää sitä miksi HI-viruksesta ja sen aktiivisesta vaiheesta aidsista kehittyi epidemia vasta 1980-luvulla.⁸ Maailmalla HI-virukseen ja aidsiin kiinnitettiin ensimmäistä kertaa kunnolla huomiota vuonna 1981, jolloin useiden homomiesten sairastuminen harvinaisiin immuunipuutoksellisiin keuhkosairauksiin herätti hämmennystä Yhdysvaltojen Los Angelesissa. Lääkärit ryhtyivät selvittämään tapausten taustoja ja pian tapauksia alkoi löytyä nopeaan tahtiin yhä enemmän. Vuonna 1982 tämä outo pääasiassa homoseksuaaleilla tavattu immuunipuutos sairaus sai nimikseen GRID (*gay-related immune deficiency*) yhdysvaltalaisen infektio- ja tautilääkäreiden konferenssissa⁹. Tilanne ei juurikaan ylittänyt valtamedioissa uutiskynnystä, sillä siitä oli saatavilla vain hyvin vähän tutkimustietoa ja sen katsottiin vaikuttavan pääasiassa vain marginaaliseen ihmisryhmään eli miespuolisiin homoseksuaaleihin.¹⁰

⁷ Nikkanen, Järvi. 2014. s.13–16.

⁸ Whiteside. 2008. s.20–12.

⁹ Crawford. 2013, s.6–8.

¹⁰ Nikkanen, Järvi. 2014, s.22–25.

2.1. Alkuvuosien ensimmäiset uutiset

Tieto ja keskustelu uudesta pääasiassa Kalifornian homoyhteisöissä leviävästä oudosta taudista levisi vuoden 1982 aikana kuulopuheiden ja ulkomaisten sanomalehtien myötä puheenaiheeksi myös suomalaisiin homoyhteisöihin. Vuoden 1982 loppupuolella Seta ry julkaisi omassa *Seta-lehdessään* uutta tautia ja Kalifornian tilannetta käsittelevän artikkelin, joka oli käännetty englannin kielestä suomeksi. Tautia ei kuitenkaan noteerattu Suomen valtamedioissa tai lehdistössä ennen vuotta 1983, jolloin tietoisuus uudesta immuunipuutostaudista oli levinnyt laajalti myös Eurooppaan.¹¹

Ensimmäinen aidsia käsittelevä uutinen julkaistiin *Helsingin Sanomissa* toinen päivä kesäkuuta vuonna 1983, jolloin *Helsingin Sanomat* uutisoi ”*Homotautina tunnetun AIDS:n leviämiseen varautumisesta myös Suomessa*”. Uutisessa todetaan, että aidsia on havaittu pääasiassa Yhdysvaltojen lisäksi myös Ruotsissa, sekä Tanskassa. Uutisessa taudin kerrotaan johtavan kuolemaan 40 prosentin todennäköisyydellä ja sen mukaan myös noin kolme neljäsosaa taudin kantajista on homoseksuaaleja. Uutisessa linjataan myös, kuinka samaan aikaan Helsingissä oli koottu työryhmä lääketieteen ammattilaisia tekemään tutkimusta ja kartoitusta mahdollisista tartunnoista.¹² Alle kuukauden kuluttua ensimmäisestä uutisesta *Helsingin Sanomat* uutisoi Suomen ensimmäisestä hiv-tartunnasta 28. kesäkuuta 1983 otsikolla: ”*Hengenvaarallinen AIDS-virus tuli Suomeen*”. Heti uutisen alaotsikossa tartunnan kantajan kerrotaan olevan helsinkiläinen homoseksuaali. Uutisessa linjataan, että tapauksia on maailmanlaajuisesti arvioita noin 1500 kappaletta. Lisäksi ennuste taudin johtamisesta kuolemaan oli nostettu uutisessa 80 prosenttiin aikaisemman uutisen 40 prosentin sijasta. Uutisessa korostetaan aidsiin sairastuneiden olevan pääasiassa miespuolisia homoseksuaaleja yksittäisiä heteroseksuaaleilla todettuja poikkeustapauksia lukuun ottamatta. Myös yksittäiset likaisia neuloja käyttäneet suonensisäisten huumeiden käyttäjät olivat uutisen mukaan sairastuneet tautiin.¹³

Ensimmäisen Suomessa todetun tartunnan jälkeen uutisointi jatkui *Helsingin Sanomissa* heti seuraavana päivänä 29.6.1983. Uutinen oli edeltäjänsä kanssa varsin samankaltainen, mutta uutisen lopussa seksuaalinen tasavertaisuusjärjestö Seta ry oli saanut himan palstatilaa. Seta

¹¹ Nikkanen, Järvi. 2014, s.31–34.

¹² Homotautiin varaudutaan myös Suomessa. *Helsingin Sanomat* s.11, 02.06.1983.

¹³ Hengenvaarallinen AIDS-virus tuli Suomeen. *Helsingin Sanomat*, s.8, 28.06.1983.

toivoi, ettei aisia luokiteltaisi pelkästään homotaudiksi, sillä tämä johtaisi homoseksuaalien leimaamiseen ja syrjintään. Seta myös esitti toiveen aidsin luokittelemisesta yleisvaaralliseksi tartuntataudiksi, jolloin sen hoito olisi maksutonta.¹⁴ Ensimmäinen Suomessa todettu aids-tapaus vaikutti uutisoinnin lisääntymiseen, sillä aidsista uutisoitiin *Helsingin Sanomissa* suhteellisen tasaiseen tahtiin kesällä 1983. Aivan kesäkuun lopussa esiin nostettiin Seta Ry:n rooli tiedonjakajana, sekä huoli liittyen verenluovutuksiin Punaisen Ristin veripalvelussa. Lisäksi ulkomaiden ja erityisesti Yhdysvaltojen aids-tilannetta kartoitettiin ensimmäistä kertaa laajemmin. Vaikka tämän uutisartikkelin sävy oli homoseksuaaleja kohtaan vielä varsin leimaava, nostettiin siinä esiin myös Yhdysvalloissa lietsottu aids-paniikki, joka oli artikkelin mukaan saanut jopa naurettavia mittasuhteita.¹⁵

Ensimmäisen kerran aids sai oikein kunnolla palstatilaa *Helsingin Sanomien* sunnuntailiitteessä kolmas päivä heinäkuuta 1983, jolloin aihetta käsiteltiin ensimmäistä kertaa kokonaisvaltaisemmin tutkivaan sävyyn. Lähes kahden sivun artikkelia koristaa suuri pääkallon kuva, joka viestii lukijalle aidsiin liitetystä kuolemanvaarasta. Myös alaotsikossa linjataan heti, kuinka taudin syystä ei toistaiseksi ole tietoa, eikä sitä osata parantaa. Hyökkäävältä tuntuva aloitus vaihtuu artikkelissa kuitenkin varsin pian analyttisemmalle kannalle. Aluksi artikkelissa kerrataan sen aikaista käsitystä aidsin historiasta ja arvuutellaan sen syntyperää. Jutussa ruoditaan myös aidsin taudinkuvaa, viruksen kehittymistä, mahdollisia tartuntatapoja, sekä lääketieteessä ja varhaisissa tutkimuksissa tehtyjä havaintoja. Homoseksuaalien asema mahdollisina taudinkantajina, sekä levittäjinä korostuu artikkelissa, mutta heidän ohellensa riskiryhmään on nostettu myös huumeidenkäyttäjät, sekä verensiirtoja tarvitsevat hemofiliapotilaat.

Artikkelin lopussa iho- ja sukupuolitautilien erikoislääkäri Sirkka-Liisa Valle kuitenkin linjaa, että Suomessa syytä laajamittaiseen aids-pelkoon ei ole. Hän perustelee kantansa tutkimusnäytöllä, jonka mukaan aids tarttuu pääasiassa sukupuoliyhteydessä. Vallen mukaan riskiryhmänä ovat pääasiassa ne homomiehet, joilla on ollut varsin paljon seksikumppaneita. Heitä hän kehottaa artikkelissa mm. rajoittamaan seksikumppanien määrää, käyttämään kondomia, sekä välttämään anaaliyhdyntöjä.¹⁶ Vaikka tätäkin artikkelia varjostaa jokseenkin, homoseksuaaleja leimaava sävy, on se muihin 1980-luvun alkuvuosien aids-uutisiin nähden

¹⁴ AIDS-taudin tutkimiseen halutaan lisää varoja. *Helsingin Sanomat*, s.8, 29.06.1983.

¹⁵ Lääkintöhallitus seuraa tiiviisti AIDS-tilannetta. *Helsingin Sanomat*, s.10, 30.06.1983.

¹⁶ AIDS, Sunnuntai-liite. *Helsingin Sanomat*, s.12–13, 03.07.1983.

huomattavasti analyttisempi ja maltillisempi. Vallen artikkelissa esittämistä ohjeistuksista on havaittavissa myös sävy, joka pyrkii ohjaamaan ihmisten seksuaalista käyttäytymistä hieman pidättäytyvämpään suuntaan, verrattuna esimerkiksi 1960- ja 1970-luvuilla vallinneeseen vapaamman seksuaalisuuden toteuttamiseen.¹⁷ Toinen hyvä esimerkki aikaansa nähden asiallisesta aids-kirjoittelusta nähtiin 8.7. *Helsingin Sanomien* mielipidepalstalla, jossa Suomen vanhimman sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjärjestö Psyke ry:n Esko Haapala vetosi Suomen lehdistöön ja toivoi lehdistöltä sensaatiohakuisuuden sijaan asiallisempaa faktoihin perustuvaa kirjoittelua. Samalla hän kertoi terveydenhoito- ja homojärjestöjen toimivan aidsin parissa ahkerasti ja pyytää lehdistöä ja toimittajia kääntymään mm. heidän pariinsa faktatiedon perässä. Myös samaan kirjoitukseen liitetyn nimimerkki *Sivusta seuranneen* näkemykset ovat pitkälti samoilla linjoilla Psyke ry:n Haapalan kanssa.¹⁸ Vuoden 1983 marraskuun alussa iho- ja sukupuolitautiopin professori Veikko Havu toppuutteli aids-keskustelua ja linjasi aidsin olevan Suomessa vielä varsin marginaalinen ongelma.¹⁹

Vuoden 1983 alkuhysterian jälkeen uutisointi kuitenkin osoitti vähitellen laantumisen merkkejä *Helsingin Sanomissa*. Suomen toisesta todetusta aids-tapauksestakin uutisoitiin varsin lyhyesti²⁰ ja loppuvuonna 1983 sekä suurimman osan vuodesta 1984 aidsista uutisoitiin aika harvakseltaan, pääasiassa varsin lyhyesti *Maailman ihmisiä*-osiossa. Tänä aikana uutisointi painottui pääasiassa Ruotsin aids-tilanteeseen²¹, aidsin lääketieteelliseen tutkimukseen²², sekä tilanteeseen Yhdysvaltojen San Franciscossa²³ ja muualla maailmassa²⁴. Suomen ensimmäisestä aidsiin liittyvästä kuolemantapauksesta *Helsingin Sanomat* uutisoi 19.7.1984. Uutinen oli varsin lyhyt ja siinä kerrottiin kuolleen potilaan olevan Suomen ensimmäinen aids-diagnoosin saanut henkilö. Samassa uutisessa kerrottiin lyhyesti kansainvälisen lääketieteellisen aids-tutkimuksen edistymisestä, sekä aids-tapausten määrästä maailmalla. Vaikka uutisessa nostettiin esiin kuolleen potilaan homoseksuaalisuus ja korostettiin homoseksuaalien osuutta taudinkantajissa, ei se ollut aikaansa nähden sävyiltään kovinkaan vihamielinen tai leimaava.²⁵

¹⁷ Grönfors 1987. s.169–170.

¹⁸ AIDS-hysteriaa lietsotaan suotta. *Helsingin Sanomat*, mielipide, s.11, 08.07.1983.

¹⁹ Tukia, Anneli: Kohu AIDS:sta on yliampuva. *Helsingin Sanomat*, s.16, 03.11.1983.

²⁰ Suomessa jo toinen Aids-potilas. *Helsingin Sanomat*, s.6, 18.08.1983.

²¹ Ruotsalainen mies kuoli pelättyyn AIDS-tautiin. *Helsingin Sanomat*, s.22, 17.08.1983 & Lahtinen, Sole: Ruotsissa pelätään Aids-epidemiaa. *Helsingin Sanomat*, s.22, 13.03.1984.

²² Aids:n lopullinen syy ei ole vielä selvinnyt. *Helsingin Sanomat*, s.7, 24.11.1983.

²³ AIDS sulkee ovia San Franciscossa. *Helsingin Sanomat*, s.26, 11.10.1984.

²⁴ *Maailman ihmisiä*: Aids tulee myös Keski-Afrikasta. *Helsingin Sanomat*, s.21, 13.07.1983.

²⁵ Ensimmäinen suomalainen kuollut Aidsiin. *Helsingin Sanomat*, s.10, 19.07.1984.

Joulukuun lopussa vuonna 1984 Suomen aids-potilaiden syrjintään otettiin ensimmäistä kertaa kunnolla kantaa *Helsingin Sanomissa*. Suurehko artikkeli oli jälleen koristeltu pääkallon kuvalla, jonka alapuolella oli hautaristi, johon oli kirjoitettu AIDS. Tämä viestii siitä, että artikkelin aikaan aidsin johtamista kuolemaan pidettiin lähes varmana. Artikkelista välittyy myös kuva, jonka mukaan on lähes itsestään selvää, että kaikki Suomen kolmestakymmenestä aids-potilasta ovat homoseksuaaleja. Artikkelissa ei kuitenkaan lähetä syyllistämään tai halveeraamaan aids-potilaita, vaan pikemminkin pohtimaan heidän hoitoonsa liittyviä eettisiä kysymyksiä. Artikkelissa pohditaan myös saavatko lääkärit kieltäytyä hoitamasta aidsia sairastavia potilaita. Kantojaan artikkelissa esittävät mm. virologi Antti Vaheri, sekä iho- ja sukupuolitautilien erikoislääkäri Sirkka-Liisa Valle. He molemmat liputtivat lääkärien hoitovelvollisuuden puolesta. Artikkelissa esitellään esimerkkinä tapaus eräästä helsinkiläisestä aidsia ja b-hepatiittia kantavasta miehestä, joka ei ollut onnistunut saamaan ollenkaan hammaslääkärihoitoa pääkaupunkiseudun alueelta kerrottuaan vastaanotolla olevansa aidsin kantaja. Hoitoa hän oli saanut vasta, kun hän oli eräällä klinikalla jättänyt kertomatta aidsdiagnoosistaan.²⁶ Artikkelin kohdistaa painetta siis enemmänkin terveydenhuollon ja lääkärien suuntaan, eikä niinkään itse aids-potilaisiin.

Vuosien 1983–1984 aikana aidsista uutisoitiin *Helsingin Sanomissa* verrattain niukasti. Tämä selittyy todennäköisesti sillä, että kesän 1983 ensimmäisten suomalaisten aids-tapausten aiheuttaman alkukohun jälkeen tapausten määrä ei kasvanut Suomessa mitenkään räjähdysmäisesti verrattuna esimerkiksi Yhdysvaltoihin.²⁷ Myös yleinen uskomus ja käsitys siitä, että aids koskettaisi pääasiassa ainoastaan miespuolisia homoseksuaaleja saattaa selittää uutisoinnin niukkuutta *Helsingin Sanomissa* epidemian alkuvuosina.²⁸ Yleisesti ottaen *Helsingin Sanomien* aidsia käsittelevät uutiset aids-epidemian alkuvuosina olivat sävyiltään huomattavasti neutraalimpia ja asiallisempia kuin osasin odottaa. Vaikka uutisissa korostettiin tartunnan saaneiden henkilöiden homoseksuaalisuutta, on se vahvasti linjassa 1980-luvun alkupuoliskon uskomusten kanssa, joiden mukaan tartunnan voivat saada pääasiassa vain homomiehet sekä suonensisäisten huumeiden käyttäjät. Näihin uskomuksiin syynä oli luultavasti se, että epidemian alkuvuosina valtaosa tartunnoista diagnosoitiin miehillä, jotka olivat harrastaneet paljon suojaamatonta seksiä muiden miesten kanssa. Nämä käsitykset

²⁶ Suomalaiset tutkijat vaativat: *Lääkärit eivät saa syrjiä AIDS-viruksen kantajia. Helsingin Sanomat*, s.10, 29.12.1984.

²⁷ Stålström. 1987, s.90–91.

²⁸ Stålström. 1987, s.101–104.

todennäköisesti saivat ihmiset uskomaan, että heteroilla ei ole vaaraa sairastua aidsiin. Teoriaa tukee Olli Stålströmin toimittama kirja *Aids asiallisesti* vuodelta 1987. Kirjassa esitetyn lääkintöhallituksen tutkimustiedon mukaan yli 70 prosenttia Suomen hiv-tartunnoista oli vielä vuonna 1987 peräisin homoseksuaalisista kontakteista.²⁹

Näin jälkikäteen tarkasteltuna ensimmäisten aids-vuosien uutisista löytää myös helposti asiavirheitä, sekä epä johdonmukaista tilastotietoa. Esimerkiksi ensimmäisessä *Helsingin Sanomien* aidsia käsittelevässä uutisessa aidsin kerrottiin johtavan kuolemaan 40 prosentin todennäköisyydellä.³⁰ Parin viikon päästä *Helsingin Sanomien* uutisoidessa ensimmäisestä suomessa havaitusta aids-tapauksesta, tämä vastaava luku oli kuitenkin nostettu 80 prosenttiin. Olisi mielenkiintoista tietää, mistä nämä luvut ja väittämät ovat peräisin.

2.2. Uutisoinnin lisääntyminen

Kuvio 1

²⁹ Tuormaa. 1987, s.23.

³⁰ Homotautiin varaudutaan myös Suomessa. *Helsingin Sanomat* s.11, 02.06.1983.

Oheinen diagrammi kuvaa HI-virukseen ja aidsiin liittyvien uutisten ja artikkelien määrää *Helsingin Sanomissa* vuodesta 1983 vuoteen 1997.³¹ Tähän määrälliseen tilastointiin sisällytin ainoastaan ne uutiset ja artikkelit, joissa hiv tai aids esiintyy keskeisessä asemassa. Lisäksi jätin tästä tilastoinnista pois ne hakutulokset, joissa hiv tai aids mainittiin ainoastaan parilla sanalla tai oli muuten uutisessa tai artikkelissa vain pieni sivullinen teema (esimerkiksi vaaliuutiset, sekä television ohjelmatiedot). Toisenlaisilla haku- ja lajittelukriteereillä on mahdollista saada tästä diagrammista eriäviä lukuja ja tuloksia.

Heti alkuvuonna 1985 aids-uutisointi alkoi lisääntyä merkittävästi *Helsingin Sanomissa*. Tammikuun alussa *Helsingin Sanomat* uutisoi mahdollisesta aids-tutkimuksesta Suomessa. Uutisessa puitiin lääkintöhallituksen asiantuntijaryhmän ehdotusta tutkia aidsin levinneisyyttä Suomessa 10 000 henkilöä kattavalta ”riskiryhmältä”. Riskiryhmällä tarkoitettiin sellaisia homo- ja biseksuaalimiehiä, joilla on ollut paljon sukupuoli-suhteita. Uutisen mukaan tämä riskiryhmä toimii ”ilmeisenä infektoriskinä ympäristölleen”, sillä he voivat tartuttaa HI-virusta, vaikka he eivät itse olisikaan sairastuneet itse tautiin. Lisäksi uutisessa puhutaan mahdollisen rokotteen kehittämisestä tautia vastaan. Uutisessa ruodittiin myös aids-testauksen lisäämistä, sekä lääketieteellisen tutkimuksen ja valistuksen merkitystä. Myös aidsia aiheuttavasta HI-viruksesta kerrottiin ensimmäistä kertaa, tosin HI-viruksesta käytettiin uutisessa nimeä HTLV-III.³²

Suomen toisesta aids-kuolemasta uutisoitiin niin ikään tammikuussa 1985 varsin lyhyesti ja kuolleen henkilön korostettiin olevan miespuolinen homoseksuaali.³³ Vielä vuoden 1985 uutisoinnissa aids-potilaiden homoseksuaalisuuden korostaminen oli *Helsingin Sanomien* uutisissa varsin yleistä, sillä suurin osa tartunnan saaneista oli edelleen miespuolisia homoseksuaaleja. Vaikka HI-viruksen tarttumisesta myös naisille ja verensiirtopotilaille oli tietoa jo alkuvuonna 1985³⁴, ei sitä tuotu uutisoinnissa kovinkaan paljoa esiin. Maaliskuussa 1985 kuitenkin uutisoitiin hemofiliapotilaiden kohonneesta aids-riskistä verensiirtojen takia³⁵. Tämä vaikuttaa olevan jokseenkin merkittävä käännekohta *Helsingin Sanomien* aids-uutisoinnissa, sillä kevään 1985 jälkeen uutisten määrä alkoi kasvaa merkittävästi aina vuoteen

³¹ *Helsingin Sanomien* näköislehdet 1983–1997. hs.fi/aikakone/.

³² AIDS-virukset halutaan tutkia 10 000 hengen riskiryhmältä. *Helsingin Sanomat*, s.10, 03.01.1985.

³³ Toinen suomalainen kuollut AIDS-tautiin. *Helsingin Sanomat*, s.8, 12.01.1985.

³⁴ Stålström 1987. s.114–115.

³⁵ Hemofiliapotilailla aids-riski. *Helsingin Sanomat*, s.13, 17.03.1985.

1988 asti. Tämän havainnon jälkeen myös mahdolliseen aids-rokotteeseen liittyvien uutisten määrä alkoi kasvaa tasaisesti vuodesta 1985 eteenpäin.³⁶

Toukokuussa 1985 Ruotsin aids-tilanteen uutisoinnin yhteydessä *Helsingin Sanomat* linjasi uutisessaan, että aidsin uhka koskee nyt paljon laajempaa joukkoa, kuin pelkästään homoseksuaalisia miehiä.³⁷ Tämä näyttää kiihdyttäneen uutisointia entisestään, sillä vuonna 1985 HI-virukseen ja aidsiin liittyviä uutisia ja artikkeleja oli *Helsingin Sanomissa* yhteensä 56 kappaletta, mikä oli huomattavasti enemmän kuin vuonna 1984 (13 kappaletta) ja 1983 (16 kappaletta). Vuotta 1985 voidaankin pitää myös tietynlaisena merkkipaaluna *Helsingin Sanomien* aids-uutisoinnissa, sillä useat uutiset ja artikkelit alkoivat kesän 1985 aikana tuoda ilmi sitä, kuinka aids ei ole enää pelkästään ”homojen tauti”. Kesäkuussa 1985 *HS:n* sunnuntaitteessä julkaistiin kahden sivun mittainen aidsia käsittelevä artikkeli *Aikapommi* nimeltä *AIDS*. Heti alaotsikossa aidsia tituleerataan ”vuosikymmenen vitsaukseksi”, sekä ”tappavaksi tartuntataudiksi”. Artikkelissa kerrataan Suomen aids-historiaa vuodesta 1983, sekä esitetään ennustuksia aidsin vaikutuksista tulevaisuudessa. Artikkelissa myös linjataan varsin selkeästi, että vaikka 95 prosenttia Suomen aids-tapauksista on todettu miespuolisilla homoseksuaaleilla, voi se siitä huolimatta ulkomailta peräisin olevan näytön osoittamana tarttua myös heteroihin esimerkiksi verensiirtojen kautta. Lisäksi artikkelissa kerrotaan prostituoitujen, suonensisäisten huumeidenkäyttäjien, sekä biseksuaalisten miesten mahdollisesti levittävän tautia myös heteroväestöön. Erilaiset tartuntatautien asiantuntijat peräänkuuluttavat artikkelissa laajempaa tartuntojen kartoitusta, sekä testejä. Lisäksi he myös rauhoittelivat ihmisten hysteriaa linjaamalla, että HI-viruksen ei pitäisi tarttua normaalissa kanssakäymisessä. Artikkelissa esiintyy myös ensimmäistä kertaa aids-potilas omalla etunimellään. Hän kertoi oireistaan, voinnistaan, sekä halustaan auttaa muita. Hän vetoaa myös lääkintöhallitukseen ja toivoo heiltä lisärahoitusta aids-testaukseen ja tutkimukseen.³⁸ Tämä on mielestäni muista 1980-luvun uutisista sekä artikkeleista poikkeava artikkeli, sillä aidsia käsittelevä juttu oli sijoitettu heti sunnuntailiitteen etusivulle ja siinä aidsia ei käsitelty enää voivotellen pelkkänä homojen sairautena, vaan artikkeli pyrki aiemmasta poiketen tuomaan tietoisuutta aidsista, sekä siitä että se voi varmuudella tarttua myös heteroihin.

³⁶ AIDS-rokotetta joudutaan odottamaan ainakin vuosi. *Helsingin Sanomat*, s.13, 04.05.1985.

³⁷ Ruotsin viranomaiset varoittavat AIDS-aallosta. *Helsingin Sanomat*, s.35, 17.05.1985.

³⁸ Varvikko, Kari: Aikapommi nimeltä AIDS. *Helsingin Sanomat*, s.28, 16.06.1985.

Kesäkuun 1985 puolivälissä julkaistu laaja artikkeli sai mitä luultavimmin aikaan paljon huomiota ja keskustelua, sillä vain vajaa pari viikkoa myöhemmin *Helsingin Sanomat* uutisoi lääkintöhallituksen uudesta-aids linjauksesta, jonka mukaan kaikilta HTVL-III-virusta (HI-virus) kantavilta tullaan keräämään tiedot ja lisäksi kaikki verenluovutuksessa luovutettu veri tullaan testaamaan taudin varalta.³⁹ Tämä laaja artikkeli näyttää myös toimineen eräänlaisena merkkipaaluna *Helsingin sanomien* uutisoinnin kannalta, sillä tämän jälkeen uutisoinnin sävy alkoi pikkuhiljaa muuttua aikaisemmasta poikkeavaan suuntaan. Tätä muutosta uutisoinnin sävyssä tuki luultavasti myös uutinen ensimmäisestä heterolla todetusta aidsista Suomessa elokuussa 1985.⁴⁰ Tämän jälkeen heterojen tartunnoista esimerkiksi Yhdysvalloissa alettiin myös uutisoida laajemmin.^{41 42} Kun uutisoinnin avulla oli saatettu laajempaan tietoisuuteen taudin mahdollisuus tarttua myös heteroihin, aids ei näyttäytyntykään enää uutisissa pelkkänä henkilökohtaisena tragediana ja voivottelun kohteena, vaan se alettiin nähdä laajemmin yhteiskunnallisella tasolla vaikuttavana uhkana ja haasteena.

Vuoden 1985 syksystä alkaen aidsista alettiin uutisoimaan *Helsingin Sanomissa* entistä useammin ja laajemmin. Marraskuussa 1985 julkaistiin suuri artikkeli, jossa kartoitettiin Suomen aids-tilannetta. Iho- ja sukupuolitautilien erikoislääkäri Sirkka-Liisa Valle linjaa artikkelissa selkeästi, että aids koskettaa Suomessa myös heteroja yhtä paljon kuin aiemmin homoseksuaaleja. Tekstistä paistaa läpi jokseenkin huolestuneenoloinen sävy ja siin arvuutellaan aidsin vaikutuksia yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Artikkelissa ääneen pääsee myös eräs suomalainen aids-potilas, joka kritisoi Suomen viranomaisten nihkeää suhtautumista tartunnan kantajiin. Hän kritisoi myös yleistä hitautta esimerkiksi aidsiin liittyvässä terveydenhuollon kehittämisessä, vielä silloin kun aidsia pidettiin yleisesti pelkästään homojen tautina.⁴³ Tämän artikkelin jälkeen syksyllä 1985 *Helsingin Sanomissa* julkaistiin *Helsingin kaupunki tiedottaa*-osiossa, tiedotteita tasaisin väliajoin ilmaisista aids-testeistä.⁴⁴

Tieto aidsin tartumisesta myös heteroihin näytti suunnan uutisoimista myös kondomin käytön tärkeyden korostamiseen tartuntojen ehkäisyssä⁴⁵, sekä aidsin hoitomenetelmien ja esimerkiksi rokotteen kehittämiseen.⁴⁶

³⁹ Lääkintöhallitus kerää tiedot AIDS-tartunnan saaneista. *Helsingin Sanomat*, s.10, 27.06.1985.

⁴⁰ Suomessa kahdeksan AIDS-tapausta. *Helsingin Sanomat*, s.11, 17.08.1985.

⁴¹ Aids-hysteria leviää Yhdysvalloissa jo kouluihin. *Helsingin Sanomat*, s.34, 15.09.1985.

⁴² Aidsin pelko hysterian alku. *Helsingin Sanomat*, s.23, 29.09.1985.

⁴³ Vanninen, Liisa: AIDS. *Helsingin Sanomat*. s.05.11.1985.

⁴⁴ Aids-tartunta epäilevät tutkimuksiin. *Helsingin Sanomat*, s.75, 13.12.1985.

⁴⁵ Seksitaudit levinneet-Kondomi ehkäisee vaarallisen tartunnan. *Helsingin Sanomat*, s.23, 30.06.1986.

⁴⁶ Aids-rokotteen saaminen kestää vielä vuosia. *Helsingin Sanomat*, s.16, 08.01.1986.

Tämä vuosien 1985 ja 1986 ajalle sijoittuva ajanjakso pitää sisällään useita käännekohtia *Helsingin Sanomien* aids-uutisoinnissa. Vielä alkuvuonna 1985 uutisissa korostettiin potilaiden homoseksuaalisuutta ja heitä pidettiin taudin pääasiallisina levittäjinä yhdessä suonensisäisten huumeiden käyttäjien kanssa. Kesällä 1985 tietoisuus aidsin tartumisesta Suomessa myös heteroihin alkoi vaikuttaa uutisoinnin sävyyn ja se lisäsi myös vähitellen uutisten määrää. Tämä näytti vaikuttaneen myös uutisten sisältöön, sillä vähitellen aidsia ei enää käsitelty uutisissa pienen marginaaliryhmän ikävänä tragediana, vaan sitä alettiin tarkastelemaan ja pelkäämään kokonaisvaltaisemmin myös yhteiskunnallisella tasolla. Esimerkkinä tästä yhteiskunnallisesta havahtumisesta voidaan pitää mm. hiv-testien nopeaa yleistymistä Suomessa 1980-luvun puolivälin paikkeilla.⁴⁷

Aluksi tarkastelun ja arvostelun kohteena olivat ”riskiryhmät” eli prostituoidut, sekä homo- ja biseksuaalimiehet, jotka uutisoinnin mukaan levittävät tautia myös heteroväestöön. Kun erilaiset asiantuntijat alkoivat uutisoinnissa korostaa myös heterojen tartuntariskiä, alkoi uutisointi keskittyä enemmän esimerkiksi aids-testaukseen, kondomin käyttöön, sekä lääkehoidon ja rokotteen kehittämiseen. Myös aidsiin ja tartunnankantajiin liittyvä stigma alkoi vähitellen purkautua uutisoinnissa aids potilaiden noustua uutisoinnissa esiin omilla etunimillään. He pyrkivät purkamaan sairauteen liitettäviä ikäviä metaforia ja mielleyhtymiä tuomalla esiin omia kokemuksiaan. Stigman purkaminen oli tärkeää, sillä lehdistökirjoittelun lisäksi aidsista oli tullut valtaväestön puheissa hyvin vahva ruton kaltainen metafora, joka liittyi siihen, että taudin uskottiin johtavan kuolemaan hyvin suurella todennäköisyydellä. Aidsista oli tullut myös sen tartuntatapoihin liittyen syfiliksen kaltainen metafora, joka korosti sairastuneen ”saastumista” sekä häpeäntunnetta.⁴⁸

⁴⁷ Nikkanen, Järvi 2014. s.94-98.

⁴⁸ Sontag. 2010. s.106–107.

3. Aids-uutisoinnin huippu ja laantumisen

3.1. Uutisointi saavuttaa huippunsa

HI-virusta ja aidsia koskevien uutisten määrä saavutti huippunsa vuonna 1987 jolloin hiv tai aids esiintyi pääasiallisena teemana yli sadassa uutisessa tai artikkelissa. Tähän lienee todennäköisesti syynä tartuntojen lisääntyminen myös heteroilla, mikä taas lisäsi aidsiin liittyvää pelkoa ja yhteiskunnallista keskustelua, sekä uutisointia lehdistössä ja mediassa. Myös aids-tukikeskuksen perustaminen vuonna 1986, kertoo siitä, että aids alkoi nousta Suomessa yleiseksi huolenaiheeksi 1980-luvun puolivälin jälkeen. Vuoden 1987 maaliskuussa Suomessa alettiin käyttää ensimmäistä hiv-lääkettä: AZT:tä potilaiden hoidossa. Ensimmäinen kunnollista vastetta tuonut lääke hidasti merkittävästi taudin etenemistä, mutta ei kyennyt pysäyttämään sitä kokonaan. AZT eli atsidotymidiini aiheutti monille potilaille vaikeita sivuvaikutuksia ja joidenkin kohdalla sen havaittiin jopa heikentävän potilaan immuunipuolustusta. Ensimmäinen toimiva lääke oli hiv-potilaiden hoidon kannalta kuitenkin merkittävän suuri askel eteenpäin.⁴⁹

Tammikuun alussa vuonna 1987 *Helsingin Sanomien* sunnuntailiitteessä tarkasteltiin lääkintöhallituksen aids-linjaa, sekä puitiin aids-keskustelun luonnetta mediassa. Artikkelissa esiteltiin myös tilastoja Suomessa tilastoiduista hiv ja aids-tapauksista. Artikkelissa nousee esiin myös tiedottamiseen ja kondomin käyttöön kannustava linja aidsin torjunnassa.⁵⁰ Muutama päivä myöhemmin *Helsingin Sanomat* jatkoi uutisoinnissaan pitkälti samoilla linjoilla purkaessaan Suomen lääkäripäivien paneelikeskustelun antia. Uutisessa ei enää toistunut aikaisempien vuosien tapaan homoseksuaalien korostaminen taudinkantajina ja tartuttajina, vaan heidän rinnalleen oli nostettu nyt myös ne heterot, joilla on paljon sukupuolisuhteita. Uutisessa kannustettiin kondomin käyttöön, testeihin hakeutumiseen, sekä korostettiin valistuksen ja ajankohtaisen aids-tiedon jakamisen merkitystä. Myös

⁴⁹ Nikkanen, Järvi. 2014. s.122–123.

⁵⁰ Lääkintöhallitus luottaa aids-linjaansa. *HS-sunnuntai*, s.29, 04.01.1987.

kehitysvaiheessa olleet lääkkeet, sekä rokotteet nostettiin uutisessa esiin.⁵¹ Hiv ja aids, sekä niihin liitetyt yhteiskunnalliset pulmat ja kysymykset olivat varsin yleisiä teemoja *Helsingin Sanomien* uutisoinnissa vuoden 1987 alkukeväällä. Lääkäripäivien myötä esiin nousseet kysymykset ja tutkimustiedot maalailivat varsin synkkiä kuvia tulevaisuudesta ja arviot hiv-tartuntojen määrästä viiden vuoden päähän vuodesta 1987 katsottuna hipoivat parhaimmillaan sataatuhatta.⁵² Kevään 1987 eduskuntavaalien kynnyksellä aids alkoi myös politisoitumaan ja poliitikot alkoivat ottaa kantaa yhä näkyvämmiin mediassa ja lehdistökirjoittelussa velloviin aids-kysymyksiin.⁵³ Ensimmäisen aids-lääkkeen: AZT:n myyntiluvasta ja käyttöönötosta uutisoitiin *Helsingin Sanomissa* huhtikuun alussa 1987. Uutisessa lääkkeen kerrottiin hidastavan taudin etenemistä ja kohentavan potilaiden elämänlaatua, kuitenkin parantamatta itse tautia. Myös lääkkeen kallis hinta ja sen mahdollisesti vakavat sivuvaikutukset nousivat uutisessa esiin.⁵⁴

Vuoden 1987 keväällä ja kesällä uutisissa alkoi näkyä yhä enemmän keskustelua siitä, kuinka Suomen aids-tilannetta tulisi lähestyä. Paljon keskustelua herätti erityisesti se, onko kondominkäyttöön, vapaaehtoiseen testaukseen ja hiv-positiivisten pidättäytyvyyteen kannustava valistus riittävä keino hiv:n torjunnassa.⁵⁵ Osa asiantuntijoista kannatti järeämpiä pakkokeinoja, kuten pakollisia testejä, sekä hiv-positiivisten henkilöiden rekisteröintiä ja rekisterin luovuttamista eri viranomaistahoille ja täten myös helpottamaan tartuntojen seulomista, Järeimmillään jotkut ehdottivat eristystä niille tartunnankantajille, jotka päätyvät jatkamaan seksielämäänsä tavalliseen tapaan tartuntadiagnoosin jälkeen.⁵⁶ Myös aids-keskustelun ja pelotteluun pohjautuvan valistuksen vaikutuksista erityisesti nuoriin uutisoitiin laajalti *Helsingin sanomissa* vuonna 1987.⁵⁷

Hiv-testejä alettiin tehdä entistä laajemmin vuoden 1987 aikana SPR:n veripalvelutoimistossa, terveyskeskuksissa, äitiysneuvoloissa ja esimerkiksi kutsunnoissa. Testit olivat vapaaehtoisia, mutta niihin kehoitettiin hakeutumaan matalalla kynnyksellä.⁵⁸ Vuonna 1987 vallinneesta aids-paniikista kertoi se, että *Helsingin Sanomat* uutisoi elokuussa 1987 400 000:n suomalaisen

⁵¹ ”Pelosta ei ole aidsissa apua”. *Helsingin Sanomat*, s.13, 07.01.1987.

⁵² ”Pelosta ei ole aidsissa apua”. *Helsingin Sanomat*, s.13, 07.01.1987. & Valistuksen puolestapuhuja. *HS-sunnuntai*, s.29, 11.01.1987.

⁵³ Aids ei kiinnosta kansanedustajia. *Helsingin Sanomat*, s.15, 06.02.1987.

⁵⁴ Aids-lääkkeellä paljon vakavia sivuvaikutuksia. *Helsingin Sanomat*, s.11, 09.04.1987.

⁵⁵ Valistus vai pakko aidsin torjuntaan. *Helsingin Sanomat*. s.12, 15.04.1987.

⁵⁶ Aids nostaa esille monia eettisiä ongelmia

⁵⁷ Aidsin pelko nuorilla osa yleistä elämänpelkoa. *Helsingin Sanomat*, s.2, 22.04.1987.

⁵⁸ Lindqvist 1987. s.188–189.

käyneen vapaaehtoisesti hiv-testissä. Samassa uutisessa kuitenkin linjattiin, että Suomessa oli vuoden 1987 aikana todettu huomattavasti vähemmän aids-tapauksia verrattuna alkuvuonna esitettyihin ennustuksiin.⁵⁹ Tämä näytti ainakin osittain vaikuttaneen uutisoinnin luonteeseen, eikä uutisointi ollut AZT:n markkinoille tulon ja tartuntojen odotettua hitaamman kasvun jälkeen yhtä synkkää ja sensaatiohakuista kuin alkuvuonna.

Aids-uutisoinnin huippuvuoden 1987 loppupuolella uutisointi jatkui edelleen vilkkaana mutta, se alkoi vähitellen painottua enemmän myös ulkomaiden aids-tilanteeseen,⁶⁰ muiden Euroopan valtioiden (etenkin Ruotsin) aids-politiikkaan,⁶¹ uusien lääkkeiden ja rokotteiden kehittämiseen,⁶² sekä aidsin ja siihen liitetyn pelon vaikutuksiin yhteiskunnallisella tasolla. Aidsin ja sen pelon merkittävimpiä yhteiskunnallisia vaikutuksia etenkin yksilötasolla oli uutisten mukaan yksilöiden seksielämän suuntautuminen vähitellen pois päin 1960- ja 1970-lukujen ”vapaasta seksuaalisuudesta” entistä pidättäytyväisempään ja varovaisempaan suuntaan.⁶³

Ensimmäisten lääkkeiden markkinoille tulolla, sekä Suomen aids tapausten määrän odotettua rauhallisemmalla kasvulla oli selkeästi suuria vaikutuksia *Helsingin Sanomien* aids-uutisointiin. Uutisointi ei ollut yhtä paikallisesti keskittynyttä kuin ennen vuotta 1987, jolloin eniten palstatilaa saivat lähinnä tiedot uusista tartunnoista Suomessa, homojen osuus Suomen hiv-potilaista, heteroilla todetut tartunnat, sekä pakkokeinot taudin leviämisen ehkäisemisessä. Ensimmäinen toimiva lääke, sekä tautitilanteen tasaantuminen Suomessa veivät painetta pois akuutteihin aiheisiin pohjautuvalta uutisoinnilta, sekä uhkakuvien maalailulta.

Vuosi 1987 toimii monella tapaa merkittävänä vedenjakajana *Helsingin Sanomien* aids-uutisoinnissa, sillä silloin aidsista uutisoitiin eniten, mutta samalla uutisoinnissa tapahtui myös eniten muutoksia. Loppuvuoden 1987 uutiset enteilivät jo niitä teemoja ja aiheita, jotka värittivät *Helsingin Sanomien* aids uutisointia pitkälle 1990-luvulle. Yksi näistä keskeisimmistä teemoista oli aidsin yhteiskunnalliset vaikutukset globaalilla tasolla. Hyvä esimerkki tästä trendistä on syksyllä 1987 julkaistu moniosainen AIDS-sarja, jossa pureuduttiin aidsin yhteiskunnallisiin vaikutuksiin eri maissa, eri maiden aids-politiikkaan ja pakkokeinoihin, sekä

⁵⁹ Suomessa aids-tapauksia odotettua vähemmän. *Helsingin Sanomat*, s.7, 01.08.1987.

⁶⁰ Hollannissa ei usuteta testeihin. *Helsingin Sanomat*, s.24, 07.09.1987.

⁶¹ Riskikäyttäytyjiä jäljitettiin ja vietiin testiin Ruotsissa. *Helsingin Sanomat*, s.27, 04.09.1987.

⁶² Aids-lääkettä kokeillaan oireettomille HIV-potilaille. *Helsingin Sanomat*, s.11, 25.09.1987.

⁶³ Yhden illan yhdyntä on pois muodista. *Helsingin Sanomat*, s.24, 02.09.1987.

niiden vaikutuksiin yksilötasolla.⁶⁴ Lisäksi AIDS-sarjan uutisissa ruodittiin aiempaa analyyttisemmin näkemyksiä tulevaisuudesta.⁶⁵

3.2. Uutisoinnin laantuminen huippuvuosien jälkeen

Vuoden 1987 jälkeen uutisointi alkoi vähitellen painottumaan yhä enemmän myös ulkomaihin ja aidsin yhteiskunnallisiin vaikutuksiin. Enää pääpaino ei ollut pelkästään Suomen aids-tilanteesta ja tulevaisuuden uhkakuvissa, vaan HI-virukseen ja aidsiin liittyviä ilmiöitä ja ongelmia tarkasteltiin uutisoinnissa globaalimmalla tasolla kuin ennen. Ajoittain uutisoinnissa nousi kuitenkin esiin myös ajankohtaisia aiheita kotimaasta, kuten esimerkiksi keskustelu mahdollisesta pakollisesta hiv-testauksesta työpaikoilla keväällä 1988.⁶⁶ ⁶⁷ 1980-luvun loppuvuosina kotimaan aiheista keskustelua herätti ajoittain myös kiista hiv:n luokittelusta yleisvaaralliseksi tartuntataudiksi. Usein näissä uutisissa Suomen Lääkäriliitto kannatti aidsin luokittelua yleisvaaralliseksi tartuntataudiksi, mutta lääkintöhallitus oli asian suhteen varautuneemmalla kannalla.⁶⁸ Myös vuonna 1988 käynnistetty suomalainen kolmivuotinen aids-tutkimus sai ajoittain palstatilaa. Tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia erilaisia hoitomenetelmiä, sekä testata lääkityksen vaikutuksia, mikäli se aloitetaan jo taudin oireettomassa vaiheessa.⁶⁹

Yleisesti ottaen 1980- ja 1990-lukujen taitteessa aidsia koskevat uutiset alkoivat painottua yhä enemmän ulkomaihin, politiikkaan ja lääketieteeseen. Yksittäisistä tartunnoista tai kuolemantapauksista ei enää uutisoitu yhtä ahkerasti, ellei kyseessä ollut esimerkiksi jokin tunnettu julkisuuden henkilö, kuten koripalloilija Magic Johnson⁷⁰ tai muusikko Freddie Mercury.⁷¹ Hiv-positiivisten henkilöiden esiintulo mediassa, vaikkakin usein pelkällä etunimellä, sekä uutisointi julkisuuden henkilöiden hiv-tartunnoista muokkasivat myös suhtautumista tartunnan saaneisiin henkilöihin uutisoinnissa. Esimerkiksi Magic Johnsonin

⁶⁴ Pelkoa ja ymmärtäväisyyttä työpaikoilla. *Helsingin Sanomat*, s.27, 24.09.1987.

⁶⁵ Tauti levinnyt lähes kaikkialle. *Helsingin Sanomat*. s.21, 28.09.1987.

⁶⁶ Pakolliset hiv-testaukset työhönotossa vielä harvinaisia. *Helsingin Sanomat*, s.20, 13.01.1988.

⁶⁷ Lappalainen, Jukka-Pekka: Saako hiv-testin tehdä ilman potilaan lupaa? *Helsingin Sanomat*, s.16, 06.02.1988.

⁶⁸ Lääkintöhallitus ei aio muuttaa aidsin luokittelua. *Helsingin Sanomat*, s.15, 13.02.1988.

⁶⁹ Aarniva, Virve: Uusi alku aids-tutkimukselle. *Helsingin Sanomat*, s.58, 27.03.1988.

⁷⁰ HI-virus kaatoi amerikkalaisen legendan. *Helsingin Sanomat*, s.40, 09.11.1991.

⁷¹ Freddie Mercury sairastaa aidsia, *Maailman ihmisiä*. *Helsingin Sanomat*, s.29, 25.11.1991.

hiv-tartunnan myötä hiv sai ”kasvot” myös heteroväestön silmissä ja valtaväestö alkoi havahtua siihen, kuinka hiv ei katso sukupuoleen, elintasoon, eikä seksuaaliseen suuntautumiseen. Vaikka suhtautuminen hiv-positiivisia kohtaan alkoi neutralisoitua vähitellen uutisoinnissa 1980- ja 1990-lukujen taitteessa, näkyi otsikoissa ajoittain merkkejä siitä, että valtaväestön keskuudessa suhtautuminen oli vielä asteen kielteisempää. Tästä esimerkkinä toimivat uutiset, joissa kerrottiin esimerkiksi hiv-positiivisten kohtaamasta työpaikkasyrjinnästä, sekä irtisanomiskiistoista, jotka usein liittyivät työntekijän hiv-diagnoosiin.⁷²

Tultaessa 1990-luvulle uutisoinnissa alkoi esiintyä yhä enemmän katsauksia esimerkiksi ulkomaiden, kuten Yhdysvaltojen ja Thaimaan aids-tilanteeseen ja politiikkaan.⁷³ Muiden maiden aids-linjauksia ja -politiikkaa koskevien uutisten yhteydessä usein korostettiin sitä, kuinka Suomi on valinnut linjassaan maltillisemman hiv-potilaiden ihmisoikeuksia kunnioittavan kannan. Pakkokeinoihin kuten eristämiseen ja potilaiden julkiseen rekisteröimiseen suhtauduttiin *Helsingin Sanomien* uutisoinnissa 1990-luvulla pääasiassa jyrkän kielteisesti.⁷⁴

Vaikka suhtautuminen hiv-positiivisia henkilöitä kohtaan oli kehittymässä vähitellen neutraalimpaan suuntaan sekä uutisoinnissa, että uutisoinnin perusteella myös valtaväestön asenteissa, löytyi matkan varrelta kuitenkin ajoittain myös poikkeuksia. Tammikuussa 1991 Pirkko Kolbe kirjoitti *Helsingin Sanomien* ”Päivän Piihin” seuraavanlaisesti: ”Luin juuri lehdestä, että kuolleista homoista tehdään HIV-rehua”.⁷⁵ Kolben luultavasti vitsiksi tarkoitettu heitto kertoo siitä, kuinka homofobiset asenteet, sekä vastaavanlaiset homovitsit olivat yhteiskunnassamme vielä yleisesti melko hyväksytyjä 1990-luvulla. Kolben heitto viestii myös siitä, että hiv saatettiin mieltää valtaväestön keskuudessa uutisoinnista ja tutkimustiedoista huolimatta ”homojen taudiksi”, vaikka heteroseksuusi ohitti miesten välisen seksin Suomen hiv-tartuntojen alkuperässä ensimmäisen kerran jo vuonna 1992.⁷⁶ Asenteiden muutoksesta kertoo kuitenkin se, että *Helsingin Sanomien* mielipidepalstalla julkaistiin muutama päivä Kolben kirjoituksen jälkeen suurehko juttu, jossa Kolben *Päivän Piihin* ottivat kantaa Auroran sairaalan sisätautiosaston ylilääkäri Juhani Lähdevirta, aids-tukikeskuksen työntekijät, Sekä *Helsingin*

⁷² Lääkintöhallitus ei pidä hiv-tartuntaa irtisanomisperusteena ravintola-alalla. *Helsingin Sanomat*, s.15, 14.09.1988.

⁷³ ”Se on levinnyt kuin rutto Bangkokin ilokaduilta Thaimaan pohjoisosiin”. *HS-sunnuntai*, s.72, 06.05.1990.

⁷⁴ Aids tappaa oikeudet. *HS-sunnuntai*, s.76, 16.09.1990.

⁷⁵ Kolbe, Pirkko. *Helsingin Sanomat*, Päivän Pii, s.27, 06.01.1991.

⁷⁶ THL. 2022, <https://thl.fi/fi/web/infektiotaudit-ja-rokotukset/taudit-ja-torjunta/taudit-ja-taudinaiheuttajat-a-o/hiv/hiv-ja-aids-esiintyvyys-ja-tilastot>

Sanomien päätoimittaja Jorma Hentilä. Lähdevirta sekä aids-tukikeskuksen työntekijät tuomitsivat jutussa Kolben kommentin loukkaavaksi, ennakkoluuloiseksi, sekä epäsiivistyneeksi. Myös päätoimittaja Hentilä kuvaa Kolben pakinaa ”makaaberiksi” ja ”vähintäänkin kyseenalaiseksi”. Jutun lopussa Pirkko Kolbe myöntää syyllistyneensä ylilyöntiin ja esittää lukijoille anteeksipyyntönsä.⁷⁷

HI-virusta ja aidsia käsittelevien uutisten määrä vuositasolla ei saavuttanut enää vuosien 1985–1988 kaltaisia lukemia ja uutisten ja artikkelien määrä kääntyi laskuun 1990-luvun alkuvuosina. Vuonna 1997 uutisoinnin määrä kääntyi jälleen nousuun, kun nykyaikaiset antiretroviraali-yhdistelmälääkkeet tulivat markkinoille alkuvuonna 1996. Tätä ajankohtaa voidaankin pitää yhtenä kaikkein merkittävimmistä vedenjakajista HI-viruksen ja aidsin historiassa.⁷⁸

Vaikka uusi yhdistelmälääkitys oli todella mullistava merkkipaalu HI-viruksen hoidossa, uutisoitiin siitä *Helsingin Sanomissa* paljon niukemmin kuin olisin osannut odottaa. Maaliskuussa 1996 uutisoitiin ranskalaisten hiv-potilaiden suuresta tarpeesta uudelle vasta kehitetylle hiv-lääke ritonaviirille, jota ei pystytä toimittamaan toistaiseksi tarpeeksi. Samassa uutisessa kerrottiin lyhyesti myös uusien lääkkeiden käyttöönotosta Suomessa.⁷⁹ Vuoden 1996 heinäkuussa *Helsingin Sanomat* uutisoi uudesta hiv-lääkkeestä, jonka avulla oli testivaiheessa saatu aikaan lupaavia tuloksia. Samassa uutisessa uudenlaisen yhdistelmälääkkeen todettiin olevan hyvin kallis ja todennäköisesti täysiin kehitysmaiden aids-potilaiden ulottumattomissa, eikä sen avulla saavutettaisi samanlaista suojaa kuin esimerkiksi mahdollisella hiv-rokotteella.⁸⁰ Reilu vuosi uusien yhdistelmälääkkeiden käyttöönoton jälkeen heinäkuussa 1997 uutisoitiin lääkkeiden aikaansaamasta hyvästä hoitovasteesta Yhdysvalloissa, samassa uutisessa kartoitettiin yhdistelmälääkkeiden vaikutuksia myös Suomessa, ja väitteiden tueksi esitettiin tilastoja joiden mukaan Suomen aids-kuolemat ovat kääntyneet laskuun ja samoin hiv-infektioiden etenemistä aids-vaiheeseen on saatu uusien lääkkeiden avulla hillittyä.⁸¹ Myös joulukuussa 1997 Suomen aids potilaiden kuolleisuuden kerrottiin laskeneen rajusti vuosien 1996 ja 1997 aikana. Uutisessa nostettiin esiin kuitenkin huoli uudenlaisten

⁷⁷ Sairaudesta tehtiin liian karkeaa pilaa. *HS-mielipide*, s.14, 10.01.1991.

⁷⁸ Nikkanen, Järvi. 2014. s.172–173.

⁷⁹ Ranska kiistelee uuden aids-lääkkeen jaosta. *Helsingin Sanomat*, s.23, 11.03.1996.

⁸⁰ Uusi lääkehoito on lievittänyt aids-potilaiden oireita. *Helsingin Sanomat*, s.20, 09.07.1996.

⁸¹ Aids-potilaat kuolinvuoteelta kuntosaleille. *Helsingin Sanomat*. s.16, 26.07.1997.

yhdistelmä lääkkeiden kalliista hinnasta, joka hidastaa potilaiden saattamista hoidon piiriin varsinkin köyhissä maissa, joissa aids-tilanne on kaikkein huonoimmalla tasolla.⁸²

Lääkkeiden hyvän hoitovasteen sijaan vuoden 1997 uutisoinnissa eniten palstatilaa sai yhdysvaltalaisen Steven Thomasin tapaus, joka tuli ilmi tammikuussa 1997. Thomas oli tietoisesti tartuttanut HI-viruksen useisiin naisiin Suomessa, oltuaan heidän kanssaan suojaamattomassa sukupuoliyhteydessä vuosina 1993–1996.⁸³ Thomasin tapauksesta ja oikeudenkäynnistä uutisoitiin *Helsingin Sanomissa* melko aktiivisesti, mutta Thomasin tapaus nosti erilaiset pakkokeinot ja lain kontrolloikeudet takaisin julkiseen keskusteluun, sekä uutisointiin. Lääkärit ja hiv-positiiviset vastustivat pakkoeristyksiä ja potilaiden julkista rekisteröintiä vedoten ihmisoikeuksiin ja yksityisyydensuojaan. Esimerkiksi *Helsingin Sanomien* mielipidepalstalla moni hiv-positiivinen esitti nimimerkin takaa huolensa leimautumisesta mahdollisten pakkokeinojen myötä, lisäksi he kertoivat olevansa toiminnassaan vastuullisia toisin kuin Thomas. Heidän mielestään kaikkia Suomen hiv-positiivisia henkilöitä ei tulisi leimata Thomasin vastuuttoman toiminnan takia.⁸⁴

Yhteenvedona 1990-luvulla aidsiin liittyvä uutisointi oli *Helsingin Sanomissa* yleisesti ottaen paljon rauhallisempaa kuin 1980-luvun huippuvuosina. Tämä näkyy sekä uutisten määrässä vuositasolla, sekä uutisten ja artikkelien tematiikassa ja luonteessa. 1990-luvulla uutiset keskittyivät enemmänkin raportoimaan ulkomaiden aids-tilanteesta, sekä lääketieteessä tapahtuneesta kehityksestä. Myös hiv:n ja aidsin sosiaaliset ja taloudelliset vaikutukset Suomessa ja ulkomailla päätyivät ajoittain *Helsingin Sanomien* uutisotsikoihin. Myös suhtautuminen hiv-positiivisiin henkilöihin oli myös 1980-luvun uutisointiin verrattuna asiallisempaa ja tautiin alkuvuosina liitetty vahva ”homoleima” oli uutisoinnissa muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta haihtunut pois.

⁸² Aids-potilaiden kuolleisuus laskee Suomessa rajusti. *Helsingin Sanomat*, s.5, 02.12.1997.

⁸³ Poliisi saanee valmiiksi hiv-jutun tutkimukset parin kuukauden kuluessa. *Helsingin Sanomat*, s.9, 28.01.1997.

⁸⁴ Hiv-positiivinen ja vastuullinen. *HS-mielipide*, s.11, 30.01.1997.

4. Yhteenveto aids-uutisoinnin kehityksestä

Kaiken kaikkiaan *Helsingin Sanomien* HI-virukseen ja aidsiin liittyvässä uutisoinnissa tapahtui paljon muutoksia vuosien varrella ja 1980-luvun alkupuolen uutiset eroavat sisällöltään ja tematiikaltaan merkittävästi esimerkiksi 1990-luvun loppupuoliskon uutisoinnista. Uutisoinnissa oli kuitenkin tietynlaisia teemoja, jotka nousivat ajoittain esiin läpi koko tutkimusajanjakson uutisoinnin. Näitä teemoja ovat esimerkiksi aidsin yhteiskunnalliset ja taloudelliset vaikutukset, sekä aidsiin liittyvä tutkimus ja lääketieteen kehitys.

Uutisointi ja siinä tapahtuneet muutokset eivät kuitenkaan olleet aivan samanlaisia kuin olisin osannut kuvitella ennen tutkimuksen suorittamista. Olisin odottanut, että 1980-luvun alkuvuosien aids-hysteria olisi näkynyt laajemmin *Helsingin Sanomien* uutisoinnissa. Odotin myös, että suhtautuminen tartunnan saaneisiin henkilöihin uutisoinnissa olisi ollut negatiivisempaa ja ennakkoluuloisempaa kuin se lopulta oli. Päinvastoin uutisointi oli ajoittain yllättävinkin asiallista ja maltillista ajan kontekstiin nähden. Ajoittain 1980-luvun uutisoinnissa oli jopa rauhoitteleva sävy, jonka avulla erilaiset asiantuntijat pyrkivät rauhoittelemaan pelkoa ja hysteriaa. Tämä johtuu luultavasti siitä, että *Helsingin Sanomat* on sanomalehti, jota ihmiset lukevat pääasiassa kestotilauksella, eikä se silloin myy itseään iltapäivälehtien tapaan otsikoilla ja sensaatiohakuisuudella.

Uutisoinnin kehityksessä merkittävimpiä vedenjakajia ovat ensimmäiset heteroilla havaitut tartunnat, jotka lisäsivät uutisointia 1980-luvun puolivälin tienoilla. Uutisoinnin luonne muuttui myös tämän takia varsin merkittävästi ja esiin astuivat parannuskeinon puute, sekä synkät tulevaisuudenkuvat. Uutisoinnin määrällinen kasvu tämän havainnon myötä kertoo myös siitä, että niin kauan, kun aidsin uskottiin koskevan vain marginaalista väestönosaa eli homoseksuaaleja, oli uutisointi määrältään yllättävänkin niukkaa ja tartunnan saaneet henkilöt nähtiin jokseenkin surullisina ja jopa sääliävinä oman poikkeavuutensa uhreina. Kun taudin ymmärrettiin tarttuvan myös heteroihin, alettiin puhua erilaisista pakkokeinoista, yleisestä testauksesta ja hoitoon sekä tutkimukseen sijoitettavasta pääomasta.

Toinen merkittävä vedenjakaja sijoittuu vuoden 1987 tienoille, jolloin uutisointi oli huipussaan. Alkuvuodesta 1987 uutisointi keskittyi vanhaan tapaansa pääasiassa Suomen tartuntatilanteeseen, aids-potilaiden elinajanennusteeseen, seksuaaliseen suuntautumiseen ja tartuntatapoihin, mutta loppuvuodesta AZT:n tultua markkinoille aids ei merkinnytkään enää välttämättä varmaa kuolemaa, mikä hillitsi pelkoa ja synkkiä ennustuksia tulevasta. Myös Suomen odotettua pienemmillä tartuntaluvuilla oli vaikutuksia uutisoinnin sävyyn ja teemoihin. Tämän jälkeen uutisointi alkoi vähitellen painottua ulkomaiden aids-tilanteista raportointiin, lääketieteen kehitykseen, sekä aidsin sosiaalisiin- ja taloudellisiin vaikutuksiin Suomessa sekä globaalilla tasolla. Myös uutisointi julkisuuden henkilöiden hiv ja aids-diagnoseista, sekä hiv-positiivisten astuminen esiin omalla äänellään, tosin usein nimimerkin tai pelkän etunimen turvin vaikutti uutisoinnin sävyyn ja suhtautumiseen hiv-positiivisiin henkilöihin 1990-luvulla.

Olisin odottanut, että nykyaikaisten hiv-lääkkeiden kuten ritonaviirin tulo markkinoille vuonna 1996 olisi näkynyt laajemmin uutisoinnissa, mutta siitä uutisoitiin mielestäni yllättävän niukasti ja se jäi vuoden 1997 uutisoinnissa vahvasti Steven Thomasin tapauksen varjoon. Tähän saattaa luultavasti vaikuttaa se, että Suomessa todetut uudet hiv-tartunnat pysyttelivät melko tasaisesti seitsemänkymmenen vuosittaisen tartunnan molemmin puolin läpi koko 1990-luvun, eikä kasvu ollut missään vaiheessa mitenkään räjähtävää. Tämä saattoi hillitä ihmisten pelkoa, eikä aids enää näyttäytynyt mediassa samanlaisena pelotteena kuin 1980-luvun puolivälissä.⁸⁵

Lopuksi todettakoon, että tämä tutkimus oli kokonaisuudessaan varsin mielenkiintoinen ja silmiä avaava kokemus. Sain tutkimusprosessin aikana paljon uutta tietoa hiv:n ja aidsin historiasta Suomessa ja ulkomailla. Lisäksi tutkiessani alkuperäislähteitäni opin paljon uutta aidsiin liittyvien uskomusten ja asenteiden kehityksestä vuosien varrella. Onnistuin myös tämän tutkimuksen myötä päivättämään omia tietojani aidsista ja sain murrettua paljon myös omia ennakkoluulojani. Mielestäni tutkimusaiheeni lähestyminen juuri uutisoinnin ja lehdistön kautta kaipaisi ehdottomasti lisätutkimusta. Erityisen mielenkiintoista olisi toteuttaa aiheesta laajempi tutkimus, jossa aihetta tarkasteltaisiin lisäksi myös muiden lehtien kuin pelkästään *Helsingin Sanomien* uutisoinnin kautta.

⁸⁵ THL. 2022, <https://thl.fi/fi/web/infektiotaudit-ja-rokotukset/audit-ja-torjunta/audit-ja-audinaiheuttajat-a-o/hiv/hiv-ja-aids-esiintyvyyys-ja-tilastot>

Lähteet ja kirjallisuusluettelo

Alkuperäislähteet

Helsingin Sanomat (HS) 02.06.1983-02.12.1997. Numerot 148 (30 425) – 326(35 557).

Verkkolähteet

Helsingin Sanomat: Aikakone-verkkopalvelu (2022). hs.fi/aikakone/

Terveystieteiden tutkimuskeskus (2022). <https://thl.fi/fi/web/infektiotaudit-ja-rokotukset/taudit-ja-torjunta/taudit-ja-taudinaiheuttajat-a-o/hiv/hiv-ja-aids-esiintyvyyys-ja-tilastot>

Tutkimuskirjallisuus

Crawford, Dorothy. (2013). *Virus Hunt: The Search for the Origin of HIV*. Oxford: Oxford University Press.

Grönfors, Martti. (1987). *AIDS-ilmion sosiologiaa*. (Aids asiallisesti, toim. Stålström, Olli. 1987). Helsinki: Gaudeamus.

Jensen-Eriksen, Niklas; Mainio, Aleks; Hänninen, Reetta. (2019). *Suomen suurin: Helsingin sanomat 1889–2019*. Helsinki: Siltala.

Kübler-Ross, Elisabeth; Paajanen-Mannila, Anita. (1988). *AIDS-Yhteinen haaste*. Espoo: Weilin; Göös.

Lindqvist, Martti. (1987). *AIDS ja etiikka*. (Aids asiallisesti, toim. Stålström, Olli. 1987). Helsinki: Gaudeamus.

Nikkanen, Hanna; Järvi, Antti. (2014). *Karanteeni: Kuinka AIDS saapui Suomeen*. Helsinki: Siltala.

Sontag, Susan; suom. kääntänyt Saarinen, Osmo. (2010). (Alkuperäinen painos, 1991). *Sairaus vertauskuvana & AIDS ja sen vertauskuvat*. Helsinki: WSOY.

Stålström, Olli (toim.) (1987). *Aids asiallisesti*. Helsinki: Gaudeamus.

Stålström, Olli. (1987). *Aids-ilmion historiaa*. (Aids asiallisesti, toim. Stålström, Olli. 1987). Helsinki: Gaudeamus.

Stålström, Olli. (1987). *Aids vuosi vuodelta. (Aids asiallisesti, toim. Stålström, Olli. 1987).* Helsinki: Gaudeamus.

Tuormaa, Kristiina. (1987). *Mitä AIDS:ista tiedetään? (Aids asiallisesti, toim. Stålström, Olli. 1987).* Helsinki: Gaudeamus.

Whiteside, Alan. (2008). *HIV/AIDS: A Very Short Introduction.* Oxford: Oxford University Press.